

Kirja-arvio

Markus Mykkänen

Kokonaiskuva mielipidevaikuttamisen kehityksestä

Pitkänen, Silja & Sutinen, Ville-Juhani (2018). *Propagandan historia. Kuinka meihin on vaikutettu antiikista infosotaan*. Helsinki: Into Kustannus, 290s.

”Kaikki tiedonvälitys ei ole propagandaa, mutta mikä tahansa tiedonvälitys voi sitä olla.” Näillä sanoilla määrittelevät väitöskirjaa viimeistelevä Silja Pitkänen sekä kirjailija Ville-Juhani Sutinen propagandaa. Kirjoittajat ovat aiheeseen hyvin perehtyneitä, sillä Pitkäsen tutkimus keskittyy 1930-luvun Venäjän ja Saksan propagandavalokuviiin. Sutinen on runoilija ja esseisti, joka on kirjoittanut useita yhteiskuntaa käsitteleviä kirjoituksia.

Perinteisesti propagandaa pidetään hallintajärjestelmän pyrkimyksenä manipuloida sen piirissä eläviä ihmisiä. Kirjoittajille tämä määritelmä on liian suppea, joten he ovat halunneet antaa kokonaiskuvan mielipidevaikuttamisesta eri historian aikoina sekä tarjota lukijoille mahdollisuuden punnita itse, mitä propaganda on. Tähän kirjoittajat antavat apua esittelemällä eri aikojen, maiden sekä kulttuurien harjoittamaa propagandaa. Kirja onkin läpileikkaus manipulatiiviseen massavaikuttamiseen halki vuosisatojen, alkaen antiikin retoriikasta ja päättyen ”totuudenjälkeiseen aikaan”.

Kirja jakautuu kolmeen eri osioon: retoriikan aikaan, propagandan aikaan sekä mainonnan aikaan. Kirjan pääpaino on modernin propagandan aikakaudessa, joka alkaa 1900-luvulta. Nykyisyyteen ulottuvaa aikakautta taustoitetaan muun muassa tarinoilla antiikin retoriikan kehityksestä, vallankumousten ja ristiretkien aikaisesta massavaikuttamisesta sekä uskonpuhdistuksen ja kirjapainotaidon merkityksestä propagandan kasvulle ja leviämislle.

Propagandan siemenet kylvettiin kirjoittajien mukaan antiikin aikana retoriikan pohjalle, jonka varaan myöhemmät ja monitahoisemmat propagandan keinot ovat kehittyneet. Propagandan vaiheittaisen kehityskulun esittely avaa lukijalle, miksi propaganda on syntynyt, mihin tarpeisiin se on vastannut ja kuinka propagandan eri keinot ovat muodostuneet. Ennen kattavaa historiakatsausta kirjailijat esittelevät propagandan määritelmän tukeutuen alan perusteoksiin ja tutkimuksiin. Näiden synteessä propaganda määritellään tietyn päämäärän kommunikaatioksi, joka mahdollisimman tehokkain keinoin pyrkii manipuloimaan massoja.

Kirjan elämyksellisintä antia ovat ne lukuisat propagandan keinot, joita kirjoittajat esittelevät. Tekijät haastavat lukijan pohtimaan, kuinka monet arkielämän asiat, kulttuuri ja keksinnöt on aikoinaan valjastettu vaikuttamiseen ja massojen manipulointiin.

Esimerkiksi saarnojen sekä musiikin roolia propagandana esitellään osana uskonnon vahvistamista. Näyttävä rakentaminen ja erilaiset monumentit taas ovat kautta aikojen toimineet hallitsijoiden vallan ja ihailun pönkittäjinä. Teatteri ja erilaiset näytelmät ovat muodostaneet hallitsijoita vastustavien propagandistisen kanavan. Muun muassa nämä esimerkit keinojen valikoimasta kertovat kirjoittajien mukaan myös siitä, että propagandalle on ollut tilausta ja osaltaan sen käyttöarvo selittää sen olemassaoloa. Erityisesti keskiaika monipuolisti keinojen valikoimaa ja loi uskonpuhdistuksen sekä noitavainojen kautta pohjaa propagandan kehittymiselle lähemmäs nykymuotoista propagandaa.

Teknisten innovaatioiden kehitys jatkui voimakkaana valistuksen ajan jälkeen ja ne valjastettiin välittömästi propagandan käyttöön. Teknisten keksintöjen parempi hyödyntäminen 1900-luvulla sodissa ja sotien välisenä aikana teki propagandasta ”täysi-ikäisen”, kuten kirjoittajat kehitystä kuvaavat. He osoittavat kirjan loppuosassa, kuinka aiemmin hajanaisista massojen vaikutuskeinoista hioutui 1900-luvulla tehokasta propagandaa. Muun muassa joukkoviestinnän kehittyminen sekä lukuisat vuosisadan sodat yhdessä urbanisoitumisen sekä nationalismin nousun kanssa toivat propagandan ihmisten arkeen. Kirjan loppupuolella esitellään kylmän sodan aikakauden propagandaa ja taustoitetaan sen muuntumista 2000-luvun tietoyhteiskunnan informaatiovaikuttamisen, trollien ja valedmedioiden esiinmarssin sekä terrorismin aikakauden välineeksi. Se saa lukijan pohtimaan, mikä kaikki mielipidevaikuttaminen voidaan luokitella propagandaksi.

Pitkäsen ja Sutisen teos on nautinnollinen lukukokemus ja yksi parhaista viestinnän alan tietokirjoista vuosiin. Teoksesta huokuu kirjoittajien asiantuntemus ja propagandan ilmiöitä tarkastellaan analyttisesti hyvin monista lähtökohdista. Analyysin lisäksi kirjoittajilta olisi silti toivonut vielä kriittisempää otetta kautta linjan. Lukunautintoon syntyy ajoittain pieniä säröjä, kun tekstistä on huomattavissa kahden kirjoittajan erilainen kerrontatyyli. Tämä ei tietenkään kirjan loistavaa sisältöä huononna, mutta ajoittaisten kaukokirjallisten kerrontatapojen välitön yhdistäminen napakkaan faktapohjaiseen tutkimusasiaan katkaisee kerronnan rytmiä. Aihealueita kirjassa on paljon ja moni niistä käsitellään harmillisen lyhyesti. Kirjoittajilla olisi esimerkiksi ollut mahdollisuus avata syvällisemmin teknisten innovaatioiden kehitysaskeleita osana propagandan kehittymistä. Paikoin tekijät sortuvat toistamaan jo aiemmin kerrottua; brittien propagandakrapula, elokuvan merkitys natsi-Saksan propagandassa sekä painokoneen keksimisen merkitys käydään läpi useammin kuin kerran.

Kirjan antia täydentää pari monipuolista kuvaliitekokoelmaa. Ne sisältävät muun muassa vanhoja propagandajulisteita, valokuvia ja maalauksia, joita käytetään esimerkeinä tekstissä. Nämä tuovat aiheet lähemmäksi lukijaa sekä esittelevät vaikuttamisen keinoja eri aikoina. Niille, jotka ehtivät kuvitella propagandan jo hävinneen, kirja osoittaa, kuinka kameleonttisen taitava propaganda on muuntautumaan aikojen haasteisiin sopivaksi. Teosta voi hyvin suositella sekä ensikosketukseksi että syventämään tietämystä propagandasta ja massavaikuttamisesta. Propagandasta ja sen historiasta on kirjoitettu paljon, mutta tämä tiivistys vaikuttamisen historiasta on arvokas lisä kirjajuhllyyn.